

Sygn. akt IV CNP 38/18

POSTANOWIENIE

Dnia 12 października 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marta Romańska

w sprawie ze skargi powódki W. R.
o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku
Sądu Okręgowego we W.
z dnia 25 czerwca 2015 r., sygn. akt I Ca [...],
w sprawie z powództwa W. R. i S. W.
przeciwko I. R. – J., Skarbowi Państwa - Wojewodzie [...] i Powiatowi [...] -
Powiatowemu Urzędowi Pracy w N.
o ustalenie i pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego,
na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 12 października 2018 r.,

1) odrzuca skargę;

**2) odstępuje od obciążenia skarżącej kosztami postępowania
na rzecz Skarbu Państwa - Prokuraturii Generalnej RP;**

**3) przyznaje radcy prawnemu M. P. od Skarbu Państwa –
Sądu Okręgowego we W. kwotę 2.222,50 (dwa tysiące dwieście
dwadzieścia dwa 50/100) zł, tytułem wynagrodzenia za pomoc
prawną udzieloną powódce w postępowaniu ze skargi
o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku.**

UZASADNIENIE

Powódka W. R. wystąpiła ze skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku Sądu Okręgowego we W. z 25 czerwca 2015 r., którym Sąd ten zmienił wyrok Sądu Rejonowego w Ż. z 9 marca 2011 r. i oddalił powództwo o ustalenie nieważności umowy pożyczki z 30 sierpnia 1993 r., ustalenie nieważności akcesoryjnego dla tej umowy stosunku poręczenia i pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego - wyroku Sądu Rejonowego w B. Roki Sądowe w N. z 14 września 1995 r., zasądającego od powódki na rzecz Rejonowego Urzędu Pracy w N. 10000 zł (po denominacji) z odsetkami i kosztami postępowania. Zarzuciła, że do wydania tego orzeczenia doszło z naruszeniem art. 365 § 1 k.p.c., art. 14 § 1 w zw. z art. 58 § 1 k.c. oraz art. 36 § 2 i art. 37 k.r.o. w brzmieniu obowiązującym do 20 stycznia 2005 r. w zw. z art. 58 § 1 k.c.

Skarżąca oświadczyła, że rzeczywista szkoda poniesiona przez nią w związku z wydanym wyrokiem „jest dostrzegalna przez porównanie sytuacji”, w jakiej znajdowała się w warunkach, gdy stwierdzona została nieważność umowy pożyczki i akcesoryjnego dla niej poręczenia, z sytuacją, gdy to roszczenie zostało oddalone, co sprawia, że „nie będzie mogła odzyskać kwot, jakie zostały jej zabrano w oparciu o założenie istnienia ważnej umowy pożyczki z dnia 30 sierpnia 1993 r.”. Oddalenie powództwa naraża ją też na regresowe dochodzenie roszczeń przez poręczycieli. Na szkodę powódki składają się „kwoty, które umniejszyły jej majątek i nie mogą do niego powrócić bez stwierdzenia nieważności umowy pożyczki z dnia 30 sierpnia 1993 r.”. Skarżąca powołała się też na szkodę niemajątkową w postaci krzywdy, jaką powoduje na przykład przedłużające się postępowanie, wynagradzanej przez zadośćuczynienie. Wskazała, że stanowisko to „odnieść należy odpowiednio (mutatis mutandis) do takiego postępowania sądowego, którego przebieg odejmuje stronie prawo do sądu”.

Powódka stwierdziła, że wzruszenie zaskarżonego wyroku w drodze nadzwyczajnych środków prawnych takich jak skarga kasacyjna czy skarga o wznowienie postępowania nie było i nie jest możliwe.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia jest lokowana w grupie środków prawnych o charakterze nadzwyczajnym z tej przyczyny, że dotyczy orzeczenia o charakterze prawomocnym. Stanowi ona środek szczególnego rodzaju, gdyż przez jej wniesienie i uwzględnienie strona nie uzyskuje zmiany orzeczenia czy choćby jego wyeliminowania z obrotu prawnego, lecz jedynie prejudykat, który pozwoli jej realizować odpowiedzialność odszkodowawczą, jeżeli przez wydanie orzeczenia poniosła szkodę, a orzeczenie okazało się bezprawne. Z tej przyczyny skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia nie można traktować jak alternatywy dla apelacji, skargi o wznowienie postępowania czy choćby skargi kasacyjnej, a od 3 kwietnia 2018 r. – skargi nadzwyczajnej. W świetle art. 424¹ § 1 k.p.c. źródłem szkody, do naprawienia której zmierza osoba zabiegająca o prejudykat i wnosząca skargę przewidzianą tym przepisem ma być wydanie niezgodnego z prawem wyroku kończącego postępowanie w sprawie, nie zaś uchybienia, które sąd miał popełnić w toku postępowania.

Obowiązkiem wnoszącego skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku jest uprawdopodobnienie wyrządzenia mu szkody przez jego wydanie (art. 424⁵ § 1 pkt 4 k.p.c.). Zgodnie z poglądem ustalonym w orzecznictwie, uprawdopodobnienie wyrządzenia szkody przez wydanie wyroku polega na złożeniu przez skarżącego oświadczenia, że szkoda wystąpiła – ze wskazaniem jej rodzaju i rozmiaru – oraz uwiarygodnienie tego oświadczenia przez powołanie i przedstawienie dowodów (por. postanowienie Sądu Najwyższego z 11 sierpnia 2005 r., III CNP 4/05, OSNC 2006, nr 1, poz. 16). Niezbędne jest przy tym przeprowadzenie przekonującego wyводу wskazującego czas powstania szkody oraz związek przyczynowy między nią a wydaniem zaskarżonego orzeczenia (por. postanowienie Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2006 r., IV CNP 38/05, BSN 2006, nr 4, s. 10).

Szkodą w rozumieniu przepisów o skardze o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia jest konkretny uszczerbek majątkowy, ustalony zgodnie z art. 361 § 2 k.c. (zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z 23 czerwca 2015 r., V CNP 60/14, nieopubl.). Skarżąca – z powołaniem się na wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 4 grudnia 2001 r., SK 18/00 (OTK 2001, nr 8,

poz. 256, Dz. U. z 2001 r. nr 145, poz. 1638) – twierdzi, że i uszczerbek niemajątkowy może być szkodą wymagającą naprawienia na podstawie prejudykatu potwierdzającego niezgodność z prawem prawomocnego wyroku. Wbrew temu stanowisku, w polskim porządku prawnym ustawodawca tylko wyjątkowo przewiduje podstawy do pieniężnego kompensowania dyskomfortu, strapienia, frustracji itp. wywołanych naruszeniem publicznych praw podmiotowych (np. odpowiednia kwota przyznawana w związku ze stwierdzeniem przewlekłości postępowania sądowego czy w związku z niektórymi postaciami naruszenia praw pacjenta). Co do zasady natomiast na gruncie kodeksu cywilnego kompensacie zadośćuczynieniem podlega krzywda wywołana wyłącznie naruszeniem dobra osobistego, którym oczywiście nie jest prawo do sądu. Także Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 4 grudnia 2001 r., SK 18/00 stwierdził, że podlegający naprawieniu uszczerbek w dobrach niemajątkowych jest uszczerbkiem w dobrach osobistych obywatela, występującym wtedy, gdy może on żądać zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę niemajątkową (por. art. 445 oraz art. 448 k.c.). Jest oczywiste, że w systemie prawa polskiego takiego zadośćuczynienia nie uzasadniają wszelkie ujemne przeżycia w związku z trwającym postępowaniem i jego wynikiem, ale wyłącznie takie, które prowadzą do naruszenia dóbr osobistych w rozumieniu art. 23 k.c. (zdrowie, wolność, cześć itd.). Powódka nie uprawdopodobniła, żeby skutek wydania zaskarżonego wyroku naruszone lub zagrożone zostało któreś z jej dóbr osobistych przykładowo wymienionych w art. 23 k.c. lub innych, wyróżnionych w orzecznictwie. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia nie prowadzi do uzyskania prejudykatu pozwalającego realizować odpowiedzialność za przewlekłe prowadzenie postępowania.

Dwa z roszczeń, których dotyczy skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia miały charakter ustalający, a przez ich wniesienie powódka zmierzała do uzyskania orzeczenia o nieważności umów. Udzielanie przez sądy powszechne ochrony prawnej na podstawie art. 189 k.p.c. i w ramach powództwa o ustalenie prawa lub stosunku prawnego jest w pewnym sensie wyjątkiem, gdyż – mając na uwadze zasadę efektywności i ekonomii postępowania – ustawodawca zakłada, że regułą ma być dochodzenie roszczeń

o świadczenie lub ukształtowanie prawa, gdy one już przysługują. Wyrok ustalający prawo lub stosunek prawny nie jest tytułem egzekucyjnym, a zatem sam w sobie nie może być postrzegany jako jakiekolwiek źródło obowiązków, a zatem także odpowiadających im uprawnień. Sama powódka (s. 15 skargi) przyznaje, że nie wyrok ustalający, lecz ewentualnie wydany później wyrok o zwrot nienależnego świadczenia będzie dla niej podstawą do odzyskania tego, co zostało od niej wyegzekwowane na podstawie wydanego wcześniej w stosunku do niej wyroku zasądzającego świadczenie. Jeśli zatem powódka kwestionuje w sprawie o ustalenie nieważności umowy moc wiążącą wyroku zasądzającego świadczenie z umowy, gdy przesłanką uwzględnienia powództwa powinna była jej ważność, to ma tej samej zasadzie należałoby wskazać, że – z pominięciem rozstrzygnięcia ustalającego nieważność umowy – powinna dochodzić dalej idącego żądania, dla którego ważność umowy będzie miała charakter wyłącznie przesłankowy, a mianowicie żądania zasądzenia świadczenia w postaci zwrotu świadczenia nienależnego. Bezpośrednie oddziaływanie na sferę majątkową powódki będzie miało tylko rozstrzygnięcie w sporze o świadczenie, nie zaś w sporze o ustalenie nieważności umowy, które ani nie powoduje bezpośrednich skutków w odniesieniu do możliwości wykonywania wydanego już w stosunku do powódki wyroku zasądzającego świadczenie z umowy, ani nie prowadzi do wyeliminowania możliwości wykonywania tego wyroku. Skoro powódka twierdzi, że ściągnięto od niej świadczenie wprawdzie zasądzone wyrokiem, ale jednak nienależne, gdyż źródłem obowiązku jego spełnienia była nieważna umowa (wyrok w prawomocnie zakończonej przeciwko powódce sprawie o świadczenie nie miał oczywiście charakteru prawokształtującego, a zatem w nim samym nie można widzieć źródła obowiązku spełnienia świadczenia), to ewentualną szkodę może jej wyrządzić co najwyżej wadliwe rozstrzygnięcie w sprawie o zwrot bezpodstawnego wzbogacenia, gdyby takie zostało wydane.

Nie można pozbawić wykonalności tytułu już wykonanego. Oddalenie powództwa o pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego może być postrzegane jako źródło szkody majątkowej, tylko wtedy, gdyby nastąpiło przed wyegzekwowaniem należności stwierdzonej tytułem wykonawczym, którego dotyczyło. W razie bowiem skonsumowania tytułu wykonawczego przed

zakończeniem postępowania wszczętego na podstawie takiego powództwa, nie może dojść do jego uwzględnienia, a stronie pozostają co najwyżej roszczenia odszkodowawcze.

Skarżąca wniosła skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku 19 czerwca 2017 r., ale po 3 kwietnia 2018 r. przesłanka dopuszczalności skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku mająca związek z subsydiarnym charakterem tego środka prawnego musi być rozważona z uwzględnieniem tego, że tą datą do systemu prawnego wprowadzony został kolejny nadzwyczajny środek zaskarżenia w postaci skargi nadzwyczajnej, uregulowanej w art. 89 ustawy z 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. z 2018 r. poz. 5 ze zm.; dalej jako „u.S.N.”). Ustawodawca nie ustalił żadnych zasad mających służyć powiązaniu tego nowego środka prawnego z systemem środków funkcjonujących już wcześniej. W art. 115 § 1 u.S.N. stwierdził natomiast, że w okresie 3 lat od dnia wejścia w życie tej ustawy skarga nadzwyczajna może być wniesiona od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach, które uprawomocniły się po 17 października 1997 r. Wówczas art. 89 § 3 zdanie pierwsze nie stosuje się. Oznacza, że powódka – niezależnie od tego, iż już wcześniej wystąpiła ze skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia – po 3 kwietnia 2018 r. zyskała możliwość wystąpienia w ciągu 3 lat od 8 kwietnia 2018 r. ze skargą nadzwyczajną. Podstawy zaskarżenia orzeczenia skargą nadzwyczajną są w części zbieżne z podstawami skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, gdyż skargą nadzwyczajną można zaskarżyć orzeczenie, które narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji lub orzeczenie w sposób rażący naruszające prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie. Podstawy skargi nadzwyczajnej w części wykraczają poza podstawy skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, gdyż skarga nadzwyczajna jest dopuszczalna, gdy zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego, podczas gdy na takim zarzucie nie można oprzeć skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Uwzględnienie skargi nadzwyczajnej co do zasady prowadzi do wyeliminowania z obrotu

prawnego orzeczenia, które jest sprzeczne z prawem, podczas gdy uwzględnienie skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia nie wywołuje takich skutków. Dopuszczalność skargi nadzwyczajnej jest wyłączona w razie, gdy orzeczenie, od którego została wniesiona może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia, a w tej grupie środków prawnych niewątpliwie nie mieści się skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Tymczasem skarga nadzwyczajna należy do kategorii środków prawnych, których uwzględnienie może spowodować wyeliminowanie z obrotu prawnego prawomocnego orzeczenia, a otwarcie drogi do skorzystania z takich środków wyprzedza skorzystanie ze skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Wejście w życie przepisów o skardze nadzwyczajnej czyni zatem skargę powódki o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia niedopuszczalną, bez wykazania, że powódka próbowała skorzystać z tego nowego środka prawnego, ale skarga nadzwyczajna nie została na jej korzyść wniesiona (zob. też postanowienie Sądu Najwyższego z 30 sierpnia 2018 r., III CNP 9/18, nieopubl.).

Podsumowując trzeba stwierdzić, że wbrew obowiązкови wynikającemu z art. 424⁵ § 1 pkt 4 k.p.c. skarżąca nie uprawdopodobniła, żeby przez wydanie zaskarżonego wyroku doszło do wyrządzenia jej szkody ani także nie wykazała, że przed wniesieniem skargi wykorzystała wszelkie możliwości uzyskania uchylenia lub zmiany wyroku. Z uwagi na powyższe, na podstawie art. 424⁸ § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł o odrzuceniu skargi.

O wynagrodzeniu pełnomocnika powódki Sąd Najwyższy orzekł stosownie do przedłożonego spisu i § 16 ust. 4 pkt 2 w zw. z § 8 pkt 5, § 2 pkt 1 i 2, § 4 ust. 1 i 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu (Dz. U. 2016 r. poz. 1715).